

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS
EGYETEM
Hittudományi Doktori Iskola

TÉZISFÜZET

Thoma László Róbert:

**AZ ÖNÉRTÉKELÉS JELENTŐSÉGE A
VALLÁSPEDAGÓGIÁBAN – KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL A SERDÜLŐKORÚ
FIATALOK KERESZTYÉN NEVELÉSÉRE A
HIT- ÉS ERKÖLCSTANÓRÁN**

című disszertációjához

Témavezető: Prof. Dr. Németh Dávid
Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Zsengellér József

A doktori disszertáció az önértékelés valláspedagógiai jelentőségét dolgozza fel, különös tekintettel a serdülőkor időszakára vonatkozóan. A dolgozat az önértékelés pszichológiai működésének feltárása után a bibliai emberkép önértékeléssel kapcsolatos hangsúlyait, majd a vallási szocializációs folyamat téma szempontjából fontos sajátosságait mutatja be. Végül a meghatározó valláspedagógiai irányzatok vizsgálatára kerül sor abból a szempontból, hogy hogyan jelenik meg bennük a tanulói önértékelés fontossága. Ezek alapján az alábbi összefoglaló következtetések fogalmazhatók meg:

1. Az ember belső stabilitását, önértékelésének, önbecsülésének forrását az általános pszichológiai megközelítéssel szemben egy külső referenciapontban találhatja meg, amely Isten teljes mértékben elfogadó szeretete. A végső stabilitást ez a végső értelemben vett függés adja az ember számára. A reális önértékelés, stabil önbecsülés kulcsa az önszeretet, emberszeretet és istenszeretet belső egyensúlya. A valláspedagógiai munkában a szeretet hármass egyensúlyát szem előtt tartva kell a biblikus emberképet közvetíteni a tanulók felé, saját értékességük erősítésével és egyéni igényeikre, helyzetükre történő odafigyeléssel. A hit- és erkölcsstan órán az önértékelés kérdése nemcsak témaként lehet jelen, hanem meghatározhatja a valláspedagógiai folyamatokat, az evangéliumról való bizonyosságtétel módját is.

2. A szóhasználatban figyelni kell, hogy az „alacsony” illetve „magas” önértékelés kifejezések helyett az önértékelést inkább reális vagy irreális módon írjuk le, az önbecsülést pedig stabil vagy labilis jelzővel lássuk el. Az önértékelés és önbecsülés egymással kölcsönhatásban lévő, néha nehezen szétválasztható fogalmak, a szakirodalomban gyakran szinonimaként szerepelnek. Az önértékelés a saját képességekről, cselekvési módokról és viselkedésről szituációkhoz kötötten elvégzett minősítés aktusa, míg az önbecsülés az identitás tartós eleme. Az önbecsülés az egyén önmagához való érzelmi viszonyulásában ragadható meg, míg az önértékelés egy összetett, viszonyrendszerektől és referenciapontoktól függő indikátor a személyiségben. A hétköznapi szóhasználatban az egész „rendszerre”, működésre vonatkozóan találóbbr az „önértékelés” kifejezés, a legmélyebb önmagunkhoz való viszonyulásra (és a létjogosultság érzésének megragadására) az önbecsülés kifejezést használandó.

3. Az önértékelés egy olyan állapotnak a megélése, melyben az egyén időről-időre önmagához méltóan (önbecsülésével összhangban), kompetens módon tudja kezelni életének kihívásait. Az önértékelés rendszerében az önbecsülés és az önértékelés kölcsönhatásban állnak egymással, a stabil önbecsülés a sorozatos, általánosított önértékelések eredményeként fejlődik. Minél reálisabb az egyén önértékelése, annál stabilabb lesz az önbecsülése,

míg az irreális önértékelés csökkenti a stabilitást. Az önértékelés arra segítő kompetencia, hogy megfelelő módon szembesülhessünk a valósággal. Az önbecsülés megfelelő viszonyulást ad ehhez, és erőforrássá válhat adekvát cselekvésekhez.

4. Az önbecsülés a személyiség mélyebb rétegeihez kapcsolódik, az önelfogadás a korai elfogadottság tapasztalatából születik, melynek átélése alapozza meg a stabilitását. Az ember önbecsülésének stabilitása vagy labilitása folyamatokban, hosszabb távon válik nyilvánvalóvá. Az önbecsülést érintő sérüléseket, hiányokat az Istennel való találkozás, a Vele való kapcsolat gyógyíthatja. Isten jelenlétének gyógyító, helyreállító munkája a személyiségben olyan mélységekbe is elér, amelyeket az ember saját maga nem képes megismerni.

5. Szemben az általános pszichológiai, antropológiai megközelítéssel nem az ember az antropológiai vizsgálódások kiindulópontja, hanem az Isten-ember kapcsolat. Ennek megértése Isten kijelentéséből lehetséges. Korunk közérzete inkább terápiás, mint vallásos, az emberek nem a személyes megváltásra, hanem a személyes jól-lét, egészség és lelki biztonság érzésére, pillanatnyi illúziójára szomjaznak. Ebből következik, hogy a terapeutikus kultúrában szocializálódó ember saját magát, önmaga keresésére, önértékelésére vonatkozóan is terapeutikus választ keres,

nem pedig vallásosat. Az ebben a kulturális kontextusban kialakult és formálódott önértékelés kihívásaira mégis az Isten kijelentéséből nyerhető válasz.

6. Isten teremtő munkája antropocentrikus, az ember értékessége teremtettségéből fakad. Isten tekintetének középpontjában az ember áll. Ez az értelmezési keret, amiben teremtményként az életét szemlélheti, ami a valódi kontextusa mindannak, ami történik vele. Ha Isten és az ember történetében, az üdvtörténetben el tudja helyezni saját létezését, ha tud kapcsolódni ahhoz, amit Isten mond róla, akkor felszabadulhat két szélsőség alól. Egyrészt, hogy mindig minden bibliai Igében magát keresse, visszajelzést, megerősítést várva Istentől, másrészt attól, hogy lemondjon arról, hogy Istennek, az Ő szavának bármilyen köze lenne az életéhez, személyéhez. Ha a bibliai kijelentéshez kapcsolódva megtalálja létezése értelmét, értékességét, a személyiségében lévő értékek felismerése is könnyebb lesz.

7. Az embert Isten életigenlő szeretete hívja életre. Ez megelőzi az ember öntudatra ébredését, tudatosságát és saját életigenlését. Ennek felismerése és elfogadása adja a kapcsolódást az Isten szeretetében való meggyökerezéshez. Az ebből fakadó végső stabilitás a végső értelemben vett függés (az önbecsülés feltétlen kötődési pontja). Nem az ún. „óceáni érzés”, azaz a végtelennel való

találkozás szubjektív élményéből származó sejtés a vallási függés gyökere, hanem annak felismerése, hogy Isten elkötelezte magát az ember felé már a születése előtt. Az önbecsülés szempontjából ez lehet a gyógyulás és megerősödés forrása. Mindebből a bátorítás gyakorlása következik, mely a szülők és nevelők közös felelőssége. Ez folyamatos önigenléshez segíti az egyént.

8. A nárcizmus, ami a globalizációs folyamatok eredményeként a posztmodern személyiség alapszerkezete, egy radikális „új tudatosságként” értelmezhető, az önértékelésben betöltött szerepe jelentős. A nagy globális rendszerek egyre inkább emberarcúakká válnak, a fogyasztóközpontúság egyre nagyobb méreteket ölt. A „szükségletek forradalma” és az abból kialakuló hedonista etika munkálta ki azt, hogy a pszichológiai diskurzus háttérbe szorítja a társadalmi diskurzust. A pszichológiai diskurzus maga válik ezáltal tömegethosszá. Isten megelőző döntése, életre hívó szava, szeretete szabadít meg a nárcisztikus késztetések szélsőségeitől és a szükségletek betöltésének (akár önérvényesítési, mások csodálatát állandóan kivívó késztetések) kényszerétől. A Biblia Istene ugyanis nem hiányaink automatikus betöltője, hanem a szövetségébe, a vele való kapcsolatba hívó mindenható Úr.

9. Az Isten szeretetében való meggyökerezéshez és az ebből fakadó végső stabilitás megragadásához el kell fogadni az Istentől való végső értelemben vett függést. Az emberi lét értékessége nem a kiemelkedő teljesítménytől vagy az aktuális társadalmi konszenzus által meghatározott értékektől (pl. egyediség, társadalmi hasznosság) függ. A bibliai antropológiai felismerések alátámasztják, hogy az ember értékessége Istentől ered, Ő feltétlenül értékesnek tartja emberteremtényeit. Egy társadalom aktuális normarendszere sokféle irányba torzulhat, és különböző dolgoktól teszi függővé az ember értékességét (teljesítmény, képességek, származás stb.). Ezzel szemben a bibliai üzenet az emberről kultúráktól függetlenül igaz és mérvadó. A Szentírás emberrel kapcsolatos üzenetei megbízható értelmezési keretet adnak az értékesség megértéséhez. A belső erőforrások megtalálása, a belső stabilitás az önzonosság és elfogadás, vagy analitikus feltárás és megértés által történő integrációja nem tud olyan mértékű stabilitást adni az ember önértékelésének, mint Isten szeretete és elfogadása, a Tőle való függés, a Hozzá való kapcsolódás.

10. A serdülőkor vallási szocializációs szempontból is sajátos. Az identitás megszilárdulásának időszakában a töredezettség érzése természetes, a személyiség formálódásának a jele. Ehhez a töredezettséghez az evangélium üzenete kapcsolódni tud. A vallási szocializációs folyamat során a serdülő jó, ha átélheti, hogy van olyan

hely, ahol szétesettnek lehet lenni, kimondhatja belső feszültségeit és helye van az Istennel való vitáknak, kétségeknek is. A hittanóra olyan vallási szocializációs közeget teremthet a serdülőkorú fiatalok számára, amelyben a Biblia által közvetített emberkép, az Isten szeretetéről való bizonyágtétel, a szeretetteljes közösség és a tanár elfogadó jelenléte segítheti reális önértékelésük kialakulását.

11. Az önbecsülés stabilitása az éniintegritást és az alkalmazkodást erősíti. Habár a nárcisztikus késztetések miatt a fiatal a vallásosságában is saját éniideáljának megerősítésére törekszik, a kiegyensúlyozott önértékelésű személy a vallási szocializációs folyamat során ráébred arra, hogy lehetősége van olyan kapcsolat kialakítására, amelyben egy „transzszociális jelentős Másik” részéről megtapasztalhatja az őt „igenlő”, támogató, pozitív hozzáállást. A vallásos igény és az önértékelési igény találkozása a vallásos tapasztalatban adatik az ember számára. A vallásos öröm, a hálaadás, az imádság az Istenhez való kapcsolódás formái. A vallás az önértékelés számára transzszociális forrássá lehet, mely akkor is megmarad, amikor az emberi környezet megbecsülése nem konstans.

12. A gyülekezet közössége a keresztyén ember számára az önértékelés és az önbecsülés szempontjából is a gyógyulás és a megerősödés helye. Efelé mutat a hittanóra is. Az Ószövetségben a Zsoltárokban az ember számára az istentiszteleti közösségben megélt

identitás a mindennapi kérdések szintjén is megjelenik, és meghatározza a hétköznapokat. Ez az újszövetségi istentiszteleti közösségben is felismerhető. Az önbecsülés szempontjából különösen fontos, hogy a közösségben értelmezheti az ember saját magát. Az istentiszteleti közösség meghatározó, primer viszonyítási közeg lehet még akkor is, ha a gyülekezet közösségében lévők különböznek önértékelésük realitásközelségében, önbecsülésük stabilitásában. A hívők közössége a kölcsönös elfogadás, a megbecsültség közössége, ahol nem számít, ki milyen háttérből érkezik, hanem mindenki egyenértékű és egyaránt elfogadható. A közösség tagjai így növekedhetnek együtt. A hosszú távú gyógyulás, helyreállítás túlmutat a valláspedagógiai kereteken, ehhez szükséges a gyülekezeti közösség gyógyító közege.

13. Ha a hosszú távú gyógyulás helye a gyülekezeti közösség, akkor a valláspedagógiai feladat elsősorban a bátorítás. A nevelő, a tanár nem veheti át a szülő szerepét, azonban jelentősége mégis hasonló, így nem választható szét a szülőkre vonatkozó bibliai képektől, felszólításoktól. A szülők, nevelők felelőssége az önbecsülés és az önértékelés alakulása szempontjából nemcsak pszichológiai szempontból indokolt, hanem a bibliai értékrendben is kiemelkedő fontosságú. Pál a keresztyén családról való tanításában így figyelmezteti az apákat: *„Ti, apák, ne ingereljétek gyermekeiteket, nehogy bátortalanokká legyenek.”* (Kol 3,21) Az a

gyermek, aki bátortalanná lesz a túl szigorú szülői nevelés miatt, nehezebben merít bátorságot az életben a rá váró küzdelmekhez, mint más. A szülő és minden a gyermekkel kapcsolatba kerülő nevelő feladata a bátorítás. Ez összhangban áll azzal, hogy határokat is kell állítani a gyermek számára. Mindez az engedelmesség és szeretet közösségében, kölcsönös egymásra utaltságban és összetartozásban valósul meg a Krisztusban nyert új életben.

14. Valláspedagógiai szempontból fontos észre venni az önbecsülésében mélyen hiányokkal küzdő, támogatásra szoruló tanulókat és felmutatni számukra az evangélium gyógyító erejét.

Az ilyen személynek nem elég objektív, reális/racionális érvekkel visszajelzéseket, megerősítéseket adni, mivel ezeket legtöbbször külső körülmények szerencsés egybeesésének vagy mások érdemeinek tulajdonítja. A megbecsültség, alkalmasság és elismertség indirekt élményéhez lehet segíteni a tanulókat Isten pozitív értékelő üzeneteivel. Isten kiválasztása és kegyelme nem függ az ember érdemeitől, alkalmasságától, teljesítményétől. Ahogyan Isten felemeli, helyreállítja az embert, helyreállítja önbecsülését is (1Kor 1, 25; 1Kor 4, 3-4; Jn 17, 17).

15. A dolgozatban bemutatott négy valláspedagógiai koncepció hozadéka az önértékelés, önbecsülés fejlődésének segítése szempontjából a következő:

- a. **A liberális valláspedagógiai megközelítés jelentősége az önértékelés, önbecsülés szempontjából a vallásos élmény és a tanuló öntudatának erősítésében van.** Az emberben lévő belső erők, az önazonosság és a belső értékesség olyan értékek, amelyeket erősíteni kell a tanulóknál. Az öntudatoság elérése azonban nem válhat az ember fejlődésének céljává egyrészt azért, mert emögött egy modernista, hierarchikus fejlődést feltételező emberkép áll (az ember tehát fejlettebbé válik az életútján előre haladva), másrészt hiányzik belőle az ember önmagáról lemondó, Krisztusért „elveszítő” motívuma (l. Mt 16, 25). Az ember öntudatosága legfeljebb egy lépés lehet az önértékelés kiegyensúlyozott működéséhez vezető úton. A koncepció hangsúlyozza a tanulók érzéseinek figyelembevételét, ami mindenképpen megszívlelendő. A vallásos élmény, az érzések jelentőségének hangsúlyozása segít a vallást átélhetővé tenni, az élmény és érzések által segít mélyebben kapcsolódni a vallási közösséghez is. Az Istennel való kapcsolatnak ugyanakkor nem a vallásos élmény az alapja, hanem az evangélium, mely szerint Jézus Krisztus hozta el az ember számára (a liberális koncepció szóhasználatával) saját önértékűségét.

b. A terapeutikus koncepcióból megtanulhatjuk az információ és interakció egyensúlyának fontosságát a hittanórán. A tanórai keretben a terapeutikus fókusz segítség a hosszabb távú, az önbecsülést is kedvezően érintő szocializációs folyamatok elindításához. A koncepció fontos elemét képezi a tanulói élethelyzet figyelembevétele. Lehetőség nyílik a fiatalok számára a csoportmunkában saját helyzetük, nehézségük megélésére, önmaguknak a többiekhez képest való elhelyezésére. Az önértékelés az akció, a cselekvések közben megélt siker, a beteljesedés által erősödik. Emellett a környezet (kortárcsoport, felnőttek) felől érkező értékelő visszajelzések meghatározóak. Az önbecsülésre pozitívan leginkább a tanuló önmagával- és a másikkal való szolidaritásának megélése hat.

c. A szimbólumdidaktikai megközelítésben különösen nagy teret kap a szimbólumok használata olyan tartalmak közvetítésében, amelyeket nem tudnának elmondani a szavak. A tanulók identitásfejlődését segíti a szimbólumokkal történő foglalkozás, a közösségben megélt rítus gyógyít. A szubjektummá válás folyamatában az értelemzési minták pluralitása miatt fragmentált identitással kell számolnunk. Az ember egész életében hiányzó darabjait keresi. Az egyén identitásának a szimbólumtörténetek sokféleségére van szüksége, melyeknek a fiatalok tapasztalataiból, az ő valóságukból kell kiindulniuk a

hittanórán. A szimbólumok az objektív és szubjektív valóságok találkozásában lehetőséget adnak arra, hogy az objektív igazság Isten szeretetéről és elfogadásáról a szimbolikus kifejeződés által eljusson a tanuló szubjektív világáig. A szekularizált közegből érkező tanuló világa és a hittanóra világa között hidat képezhetnek a szimbólumok, melyeknek ereje a sűrítés, a leegyszerűsítés. Gyengeségük ugyanebben rejlik: általánosak, sokféleképpen értelmezhetők és félreérthetők. Indirekt módon a szimbólumok orientáló, integráló, konfliktusfeldolgozó funkciója segíthet az önértékelés hosszabb távú fejlődésében.

d. **A konstruktivista valláspedagógia az egyéni tanulási módot, a belső konstruálási folyamatokat helyezi a figyelem középpontjába.** A konstruktivista szemlélet szerint a vallásitanítás során a tanulóknak maguknak kell eljutniuk a számukra elfogadható belső igazságokra, amelyek mind a tanár, mind a tanuló számára csak magukban tárulhatnak fel, belső konstruktumként. A szubjektum számára minden emberi szó, bizonyágtétel megkérdőjelezhető Istennel kapcsolatban, ezeknek nincs abszolút érvénye. A konstruktivista vallásdidaktika igénye, hogy Isten maga „mutakozzon be” mindenkinek, a Szentlélek egyenként igazolja mindenki számára Isten igazságát, valóságát és a Vele kapcsolatos ismereteket. Isten segítheti az egyéni belső valóságalkotás folyamatát, mert Ő valóban mindent meghatározó valóság. Ő maga

fogja felülbírálni az ember vele kapcsolatos gondolatait, belső valóságrekonstrukcióját. A konstruktivizmus és a teológia találkozásában a legizgalmasabb kérdés, hogy egy közösség által elfogadott valóság miként válhat az egyén által is megélhető, elfogadható valósággá. Segíteni kell az általános teológiai igazságokat az egyén számára is érthetővé, befogadhatóvá tenni úgy, hogy a tanuló saját konstrukciói mentén tudjon hozzájuk kapcsolódni. A konceptuális váltás során drámai módon megváltozik a belső kognitív struktúra. Az önértékelés fejlődésének szempontjából kulcsfontosságú, hogy valódi konceptuális váltásokat élhessen át a tanuló úgy, hogy ő maga döbben rá egy új igazságra. A konstruktív tanulási folyamat során ebben az elfogadó légkörben több lehetőség nyílik az érzelmek elfogadása révén az önérvényesítésre. Ennek a reális önértékelés kialakulásában játszott szerepe, hogy segíti a tanuló önreflexiós képességét, és támogatja, hogy maga alkosson képet saját fejlődéséről. A hittanóra olyan közeg lehet, ahol visszajelzést kaphat a tanuló saját-, és mások belső konstrukcióiról.

A valláspedagógia számára a tanulók önértékelése, önbecsülése megkerülhetetlen téma. Jelentősége nemcsak abban áll, hogy a tanár mit mond el, amikor tematikusan előkerül az ember értékességének kérdése, hanem átszűrődik a vallástanár, a lelkipásztor fiatalokkal való bánásmódjában, a bibliai antropológiai kérdésekről való

bizonyágtételében. Megjelenik tanórai módszerek kiválasztásában, a tanulók személyes igényeinek figyelembevételében. Jelen van a gyülekezet igehirdetésében, tanításában is, ahová a hittanórán részt vevő tanulókat családjakkal együtt hívogatjuk.

Az a pont, ahol összeér a tanár és a diák önértékelésének kérdése, a különféle háttérből érkező tanulók kapcsolódása, illetve ami összeköti a hittanórát a gyülekezettel az önértékelés szempontjából, az a Krisztus szeretetében való meggyökerezés, az elmélyülés vágya és igénye. A dolgozat mottójának választott Ige az Efézusi levélből annak a lényegét ragadja meg, mit jelent az igazi, belső stabilitás. A Krisztusban való megalapozottság, meggyökerezettség motívuma jelenik itt meg Istennek azzal a szándékával együtt, hogy a belső ember megerősödjön a hívőkben:

„Ezért meghajtom térdemet az Atya előtt, akiről nevét kapja minden nemzetség mennyen és földön: adja meg nektek dicsőségének gazdagsága szerint, hogy hatalmasan megerősödjék bennetek a belső ember az ő Lelke által; hogy Krisztus lakjék szívetekben a hit által, a szeretetben meggyökerezve és megalapozva képesek legyetek felfogni minden szenttel együtt: mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység; és így megismerjétek Krisztus minden ismeretet meghaladó szeretetét, hogy Isten mindent átfogó teljességére jussatok. Aki pedig mindent megtehet sokkal bőségesebben, mint ahogy mi kérjük vagy gondoljuk, a bennünk munkálkodó erő szerint: azé a dicsőség az

egyházban Krisztus Jézus által nemzedékről nemzedékre, örökkön-örökké. Ámen.” (Ef 3, 14-21)

Budapest, 2018. szeptember 14.